

بسم الله

اختلال‌های رفتاری و هیجانی

(تشخیص، ارزیابی و درمان)

مؤلفین:

عباس وصالی مزین

عباس عبدی نصیب فر

یونس وصالی مزین

زهرا پیر فلک

www.ketab.ir

عنوان و نام پدیدآور	:	اختلال‌های رفتاری و هیجانی (تشخیص، ارزیابی و درمان)/ مؤلفین: عباس وصالی‌مزین، عباس عبدی‌نصیب‌فر، یونس وصالی‌مزین، زهرا پیرفلک.
مشخصات نشر	:	تهران: ندای کارآفرین، ۱۳۹۸.
مشخصات ظاهری	:	۲۱۶ ص.
شابک	:	978-600-482-405-7
وضعیت فهرست نویسی	:	فیبا
یادداشت	:	کتابنامه.
موضوع	:	اختلالات رفتاری در کودکان
موضوع	:	Behavior disorders in children
موضوع	:	کودکان ناسازگار -- آموزش و پرورش
موضوع	:	Problem children -- Education
موضوع	:	مشکلات عاطفی کودکان
موضوع	:	Emotional problems of children
شناسه افزوده	:	وصالی‌مزین، عباس، ۱۳۷۷ - عبدی‌نصیب‌فر، عباس، ۱۳۷۴ - وصالی‌مزین، یونس، ۱۳۷۴ - پیرفلک، زهرا، ۱۳۵۸ -
رده بندی کنگره	:	۶۴۲
رده بندی دیویی	:	۶۲۸.۹۲۸۹
شماره کتابشناسی ملی	:	۵۰۷۸/۵۰

نام کتاب	:	اختلال‌های رفتاری و هیجانی (تشخیص، ارزیابی و درمان)
نویسندگان	:	عباس وصالی‌مزین - عباس عبدی‌نصیب‌فر یونس وصالی‌مزین - زهرا پیرفلک
صفحه‌آرا	:	اکرم ملک نژاد
طراح جلد	:	رضا کاوه
تیراژ	:	۱۰۰۰ نسخه
نوبت چاپ	:	اول ۱۳۹۸
قیمت	:	۳۸۰۰۰ تومان
شابک	:	۹۷۸-۶۰۰-۴۸۲-۴۰۵-۷

تهران، خیابان انقلاب، خیابان فخررازی، نبش کوچه انوری، پلاک ۲۹

تلفن تماس: ۶۶۴۰۲۷۲۲

www.NedayeKarafarin.ir

فهرست مطالب

۱۳	فصل اول: اختلال هیجانی و رفتاری
۱۳	اختلال رفتاری
۱۶	انواع اختلال های رفتاری
۱۸	اختلال هیجانی
۱۹	انواع اختلال هیجانی
۲۵	فصل دوم: اختلال های رفتاری و هیجانی و یادگیری
۲۵	رویکردی رفتاری
۲۵	یادگیری از طریق تقویت آزمونی و تصادفی
۲۶	شرطی سازی کلاسیک
۲۷	پاسخ هیجانی شرطی
۲۸	شرطی سازی فعال (کنشگر)
۲۸	شرطی سازی فعال (کنشگر)، تقویت و میز
۲۹	تقویت مثبت، تقویت منفی و تنبیه
۳۱	سایر جنبه های تقویت
۳۲	ارزیابی رویکردهای رفتاری
۳۴	یادگیری مشاهده ای و مدل سازی (الگوبرداری)
۳۴	نظریه یادگیری اجتماعی و نظریه شناختی اجتماعی
۳۵	فرایند یادگیری مشاهده ای و الگوبرداری
۳۷	ارزیابی نظریه شناختی اجتماعی
۳۸	نظریه یادگیری و یادگیری مشاهده ای و اختلالات هیجانی رفتاری
۳۸	نظریه یادگیری
۴۱	یادگیری مشاهده ای
۴۱	سکوت انتخابی، فوبیا (ترس) و اختلال بیش فعالی کمبود توجه
۴۱	سکوت انتخابی
۴۲	ترس ها

اختلال بیش فعالی کمبود توجه ۴۳

فصل سوم: رویکردهای ارزیابی اختلال رفتاری و هیجانی ۴۷

مصاحبه با والدین و معلمان ۴۸

مصاحبات به عنوان غربالگر ۴۸

مصاحبه ها به عنوان ابزار تشخیصی/ارزشیابی ۴۹

مصاحبه با والدین ۴۹

ارتباط خانوادگی ۵۱

سبب فکری و اعتقادات ۵۱

شناخت عملکرد مدرسه ۵۲

ارتباط همسالان ۵۲

رشد جسمی ۵۳

سابقه پزشکی و روان شغتی کودک و خانواده ۵۳

پیشرفت اجتماعی-احساسی و نطق و خرد ۵۴

علائق، استعدادها و نقاط قوت ۵۴

پیشامدهای شوک روحی ۵۴

آزمایش ها قبلی ۵۵

مصاحبه از معلمان/ کودک داران ۵۵

اطلاعات کلی درباره ی کودک ۵۶

مشکلات رفتاری مدرسه/ مهد کودک ۵۷

رفتارهای علمی، اگر قابل اجرا باشند ۵۷

مهارت های اجتماعی ۵۷

نقاط قوت و استعدادها ۵۷

مصاحبه ها به عنوان ابزار بررسی پیشرفت ۵۸

مصاحبات با کودکان ۵۸

ساخت تفاهم/ جمع آوری اطلاعات اولیه ۶۰

زمینه های مصاحبه ۶۲

مقیاس اندازه گیری ۶۴

۶۶	مقیاس‌های رفتاری، احساسی و اجتماعی به‌عنوان ارزیاب‌ها
۶۸	مقیاس‌های رفتاری، احساسی و اجتماعی به‌عنوان ابزار تشخیص/ارزیابی
۶۸	مقیاس اندازه‌گیری با پهنای وسیع
۶۸	سیستم ارزیابی رفتاری کودکان
۷۰	چک لیست رفتارهای کودک و فرم گزارش معلم
۷۳	مقیاس‌های اندازه‌گیری کانر
۷۳	مقیاس‌های رفتاری پیش‌دبستانی و کودکان
۷۴	مقیاس‌های اندازه‌گیری با پهنای باند محدود
۷۵	فهرست آری کودک آبرگ
۷۶	پرستشنامه سن و مرحله: احساسی-اجتماعی
۷۷	سیستم مقیاس اندازه‌گیری پیشرفت مهارت‌های اجتماعی
۷۸	مقیاس ارزیابی اختلالات نقص در توجه
۷۹	مقیاس ۵-اندازه‌گیری A ₂ H ₁ (اختلال کمبود توجه/بیش‌فعالی)
۸۰	مقیاس اندازه‌گیری اوتیسم کودکان
۸۱	مقیاس اندازه‌گیری اوتیسم گلی‌ام
۸۱	مقیاس‌های احساسی، رفتاری و اجتماعی به‌عنوان ابزار ارزیابی پیشرفت
۸۲	مشاهده مستقیم
۸۲	مشاهدات به‌عنوان ارزیاب‌ها
۸۳	مشاهدات به‌عنوان ابزار تشخیصی/ارزیابی
۸۳	مشاهدات ساختاری، غیررسمی
۸۴	روش‌های ثبت اطلاعات
۸۷	مشاهدات غیررسمی توسط معلم یا والدین
۸۷	ارزیابی عملکردی
۹۱	مشاهدات رسمی
۹۲	مشاهدات به‌عنوان ابزارهای ارزیابی پیشرفت
۹۳	فصل چهارم: عوامل مؤثر بر اختلال‌ها
۹۳	۱. رشد عاطفی و اجتماعی

۹۴	ملاحظات مربوط به یادگیری اجتماعی و عاطفی
۹۶	محیط مدارس راهنمایی و رشد اجتماعی در اوایل دوران نوجوانی
۹۷	روش‌های آموزشی موفق
۹۸	۲. سال‌های مهم و بنیادین
۹۸	چالش مقطع متوسطه تحصیلی
۱۰۱	رشد فکری و عقلی
۱۰۱	رشد فیزیکی و جسمی
۱۰۳	رشد اجتماعی
۱۰۴	رشد اخلاق و اصول اخلاقی
۱۰۴	سایر گروه‌ها و عوامل
۱۰۵	رام کردن این اینها
۱۰۶	ایجاد محیط و فیزیکی مثبت مدارس راهنمایی
۱۰۹	چالش‌ها و مشکلات آموزشی
۱۱۰	۳. رسانه‌های اجتماعی و مدرسه راهنمایی - رشد سنی
۱۱۲	مسائل خاص دختران
۱۱۳	ویژگی‌های مهم نوجوانان
۱۱۵	محافظه‌کاری در رسانه‌های اجتماعی
۱۱۹	۴. تربیت خانوادگی
۱۲۱	نقش خانواده در پیشگیری از اختلال
۱۲۲	طلاق و از همپاشیدگی زندگی
۱۲۵	فصل پنجم: مداخلات و حمایت‌های علمی و رفتاری در کلاس
۱۳۰	مداخلات و حمایت‌های رفتاری مثبت
۱۳۲	ملاحظات اولیه
۱۳۳	ایجاد قوانین کلاسی
۱۳۴	ایجاد یک برنامه کلاسی
۱۳۵	ارائه آموزش مؤثر
۱۳۶	استفاده از توجه انتخابی

۱۳۷	 برنامه‌های مدیریت رفتار مبتنی بر پاداش
۱۴۰	 پاسخ به نقض رفتاری و رفتارهایی با مشکل شدید
۱۴۱	 تقویت غیرمشروط
۱۴۱	 راهبردهای پیشگیرانه
۱۴۲	 جریمه
۱۴۳	 یادداشت‌های خانه- مدرسه/ آزمون ورودی/ آزمون نهایی
۱۴۶	 وقفه
۱۴۷	 خلاصه‌ای از PBIS
۱۴۸	 آموزش اجتماعی و عاطفی
۱۴۹	 مرایای برنامه‌های SEL
۱۵۰	 برنامه‌های SEL مبتنی بر
۱۵۰	 سال‌های باور سنجی
۱۵۱	 گام دوم
۱۵۳	 ترویج استراتژی‌های تفکر بایگین
۱۵۳	 ارتباط با دیگران: درس‌هایی برای ارزش اجتماعی و صلاحیت عاطفی
۱۵۴	 شروع قوی
۱۵۶	 خلاصه‌ای از برنامه‌های SEL
۱۵۷	 فصل ششم: سایر مداخلات آموزشی و درمانی
۱۵۷	 مداخلات آموزش والدین
۱۵۸	 برنامه‌های BPT برای کودکان با اختلال رفتار در هم گسیخته
۱۵۹	 کودکان با رفتار بی‌اعتنایی
۱۶۲	 برنامه آموزش انجمن والدین
۱۶۳	 درمان تعاملی والدین- کودک
۱۶۵	 برنامه‌های فرزندپروری مثبت با سه پ
۱۶۶	 سال‌های شگفت‌انگیز
۱۶۷	 آموزش مدیریت والدین- الگوی اورینگان
۱۶۸	 کمک به کودک ناسازگار

خلاصه‌ی شواهد برای مداخلات آموزش والدین برای اختلال رفتار در هم گسیخته.....	۱۶۹
مداخلات آموزشی در مهارت‌های سازگارنه.....	۱۷۰
شرایط برای ایجاد مهارت.....	۱۷۱
ساختن مهارت‌های اجتماعی.....	۱۷۳
ایجاد مهارت‌های تحصیلی.....	۱۷۷
مداخلات تحصیلی پایه.....	۱۷۷
مداخلات هدفمند و پیشگیرانه.....	۱۷۸
کاردهای اجرایی و خودکنترلی.....	۱۸۱
مداخلات دارویی.....	۱۸۳
توصیه‌های حرفه‌ای در زمینه دارو و ADHD.....	۱۸۷
دارو برای ADHD.....	۱۹۱
محرک‌ها.....	۱۹۲
غیر محرک‌ها.....	۱۹۳
نقش متخصصان مدرسه در شروع مصرف دارو و مدیریت اختلالات رفتار در هم گسیخته.....	۱۹۴
اجرای استراتژی‌های مدیریت رفتار در الگوی -مدل‌های پیشگیری و مداخله.....	۱۹۹
مثال موردی.....	۲۰۴
منابع.....	۲۰۷

پیشگفتار

کودکان مبتلابه مشکلات رفتاری یا کودکان سازش نایافته، کودکانی هستند که ملموس‌ترین مشکل آنها، ناکامی در ایجاد ارتباط با دیگران است. به‌طور معمول، کودکان در سنین بالاتر به ارتباط با آنان ندارند و بزرگسالان نیز آنها را جالب توجه نمی‌دانند. برخی از این کودکان گوشه‌گیر هستند و برخی دیگر بدرفتار، مخرب، غیرمسئول، ستره‌جو، تحریک‌پذیر، لجباز، حسود و رفتارهایی از این قبیل. به‌طور کلی می‌توان گفت که تعامل‌ها و مبادله‌های اجتماعی بین کودک و محیط، نامناسب است.

مشکل اندازه‌گیری رفتار، عاملی است که تعریف را دشوار می‌سازد. هنوز آزمون معتبر و قابل قبولی که بتواند برای اندازه‌گیری مشکلات رفتاری مورد استفاده قرار گیرد، وجود ندارد. وجود سایر ناتوانی‌ها همراه با اختلال رفتار، عامل مشکل‌ساز دیگری در تعریف است. ممکن است کودکی، هم که توانی ذهنی داشته باشد و هم مشکل رفتاری. تشخیص اینکه کدام معلولیت بر دیگری مقدم است، کار آسانی نیست.

مشکلات هیجانی- اجتماعی و تحصیلی اصطلاحی است برای توصیف گستره‌ای از موانع و مسائلی که هر فرد در دوره‌های مختلف رشد با آنها مواجه است. این چالش‌ها شامل موضوع‌های مختلف فردی و اجتماعی نظیر مشکلات ارتباطی، ضعف در مدیریت و تنظیم هیجان‌ها، اضطراب‌ها، شکست تحصیلی و مدرسه‌گریزی می‌باشد. پیامدهای عدم توجه به این مشکلات در سال‌های اخیر، همه عواملان نظام‌های تربیتی خانه و مدرسه را در معرض بحران‌ها و خلأهای قابل توجهی قرار داده است، به‌طوری‌که خانواده‌ها و کادر آموزشی و پرورشی مدارس با اذعان به ناکافی بودن مهارت‌ها و توانایی‌های خود، به این بحران‌ها اشاره دارند. باوجوداینکه

پرسش‌ها در مورد ماهیت مشکلات و چالش‌های دانش‌آموزان هر دوره، باید یکی از بخش‌های اصلی برنامه‌ریزی‌های آموزشی و پرورشی باشد، ولی این موضوع چندان مورد توجه قرار نمی‌گیرد.

عدم شناخت ماهیت مشکلات چندگانه دانش‌آموزان موجب اجرای مداخله‌های تک‌بعدی و بی‌ثمر شده است. درحالی‌که هرگونه آموزش، درمان و برنامه‌های اصلاحی باید عوامل اصلی اثرگذار در خانواده و مدرسه را به‌طور همزمان در نظر گیرند.

روگرد و شیوه‌هایی که مدت‌ها در نهادهای تربیتی خانه و مدرسه مورد استفاده قرار گیرد، به‌طور اجتناب‌ناپذیری در رفتار افراد آن نسل بیشترین نقش را ایفاء می‌کند. صرف‌نظر از آنچه در عمل دیده می‌شود، اهمیت مسائل تربیتی و مشکلاتی که باید در کوتاه‌مدت و بلندمدت برای آنها چاره‌اندیشی کرد، همیشه به قوت خود باقی است. دانش‌آموزان در وره‌های مختلف تحصیلی باید به‌دقت مورد مطالعه قرار گیرند تا نیازها و انتظارات آنها مورد توجه قرار گیرد. شواهد عینی از یکسو و یافته‌های اصلی و جانبی پژوهش‌ها از سوی دیگر بر این موضوع تأکید دارند که به‌ویژه در سال‌های اخیر تمرکز برنامه‌ها و پژوهش‌ها از ارائه راهکارهای عملی و کاربردی برای حل مشکلات و چالش‌های مختلف دانش‌آموزان در خانه و مدرسه، به‌سوی افزایش آمار و ارقام کنکوری و آموزش‌های غیرمرومی بوده است.

از همین رو شناسایی عوامل مؤثر بر شکل‌گیری و تفریت این اختلال‌ها و همچنین راهکارهای درمانی آن برای درمانگران و معلمان بسیار مهم است که مؤلفین در کتاب حاضر به دنبال تبیین این موضوع هستند.

اهمیت کتاب برای معلمان و مربیان

آموزگاران نیز مانند والدین سطح تحملشان فردی و شخصی است. آنان هم هرکدام سطح مهارت خودشان را در اداره رفتارهای دشوار دارند و مانند والدین توقعات و باورهای متفاوتی درباره متناسب بودن رفتار دانش‌آموز دارند. آنان نیز از طبقات و اقوام مختلف اجتماعی هستند که هرکدام باورهای خاص خود را دارند؛ اما

واقعیت این است که اگرچه آموزگاران نمی‌توانند شرایط حاکم بر خانه دانش‌آموزان یا جامعه را کنترل کنند، اما می‌توانند رفتارهای مناسب را در طول روز که دانش‌آموز در مدرسه است به او آموزش بدهند. آموزگارانی که نسبت به نیازهای بچه‌ها حساس هستند، آموزگارانی که معیارهای واقع‌بینانه برای رفتار و عملکرد دانش‌آموزان در نظر می‌گیرند و آموزگارانی که برنامه‌ریزی درسی درست دارند و به رفتارهای خوب و درست دانش‌آموز پاداش می‌دهند، به احتمال بیشتری با دانش‌آموزان تبادل‌های مثبت و معنی‌دار پیدا می‌کنند. آموزگاران در کلاس‌های درس تأثیر تعیین‌کننده‌ای بر زندگی دانش‌آموزان به‌خصوص دانش‌آموزان دچار اختلال دارند. رفتار آموزگار می‌تواند باعث بی‌علاقگی، رخوت، ناراحتی و نوسیدی دانش‌آموز شود یا بالعکس باعث علاقه، کنجکامی، باوری و احساس تعلق و رضایت وی شود.

آموزگارانی که با دانش‌آموزان با اختلال عاطفی- رفتاری روبه‌رو هستند، باید محیط یادگیری مثبتی را برای آنان تدارک ببینند. از سوی دیگر آموزگاران این کلاس‌ها باید صبر و شکیبایی فراوان داشته باشند. شما در نقش یک آموزگار به‌خصوص آموزگاری که با دانش‌آموزانی سروکار دارید که با این اختلالات مواجه است، باید قبل از هر کار به باور شخص خودتان از این رفتارها مراجعه کنید، باید مشخص سازید از دانش‌آموزانتان چه انتظاری دارید تا چه حد می‌توانید تحمل کنید و اینکه آیا باورها و تعصبات اجتماعی که سببی نبوده‌اند که در مقایسه با دیگران این رفتارها را تندتر ارزیابی کنید. باید به شیوه‌ها و راهبردهایی مجهز شوید تا نیازهای اجتماعی- عاطفی دانش‌آموزانتان را برطرف سازید. جان کلام آنکه باید درباره رفتار دانش‌آموزان فلسفه‌ای از آن خود داشته باشید و از آن فلسفه برای اتخاذ تصمیمات مدبرانه در کلاس استفاده کنید.

بر همین اساس کتاب حاضر در شش فصل به دنبال ارائه راهکارهای عملیاتی برای درمان اختلال این کودکان است. این کتاب به شرح مجموعه‌ای از استراتژی‌هایی می‌پردازد که برای کمک به کودکان و نوجوانان با رفتار در هم گسیخته به کار می‌روند. مهم این است که همه مربیان، والدین کودک و سایر متخصصان (روانشناسان مدرسه، مدیران مدرسه و متخصصان بالینی و...) باید باهم

کارکنند تا اطمینان حاصل شود که هر کودک فرصت برابر برای موفقیت و یادگیری و در نهایت کمک مفید به جامعه دارد. خبرخوب در اینجا این است که برخی مداخلات که اثربخش نشان داده‌شده‌اند و اگر همسو اجرا شوند، باید به کودکان و نوجوانان نیازمند کمک حمایتی ارائه شود.

امید است این کتاب بتواند چراغ راهی برای اساتید، کارشناسان، مربیان و معلمان، درمانگران و خانواده‌ها باشد.

عباس وصالی مزین

عباس عبدی نصیب فر

یونس وصالی مزین

زهرا پیر فلک

تابستان ۱۳۹۸